

Civilutskottets betänkande

1982/83: 11

om utbyggnad av vattenkraft

1 Motioner

Utskottet behandlar i detta sammanhang motionerna 1982/83:

349 av Björn Samuelson m. fl. (vpk) vari föreslås att riksdagen hemställer hos regeringen om att uppta förhandlingar med kraftbolaget Väncrenergi i syfte att förmå bolaget att frivilligt avstå från det s. k. Kymmenprojektet.

402 av Björn Samuelson m. fl. (vpk) vari föreslås

1. att riksdagen uttalar att Strängsforsen i Klarälven i Värmland undantas från utbyggnad.

2. att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om bevarandevärderna i de större vattendragen i södra Sverige.

671 av Ivar Franzén m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen beslutar hemställa att regeringen ger kommittén som skall utreda vattenkraftsutbyggnaden direktiv att beakta vad som anförts i denna motion.

835 av Bo Södersten och Bengt-Ola Rytter (båda s) vari hemställs att riksdagen beslutar hos regeringen anhålla om att den regeringskommission som tillsatts för att utreda eventuella framtida älvutbyggnader också får i uppdrag att undersöka en möjlig utbyggnad av Västerdalälven.

1099 av Ola Ullsten m. fl. (fp) vari – med hänvisning till motion 1982/83:1097 – hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att någon ytterligare vattenkraftsutbyggnad utöver den produktionsnivå på 66 TWh. som riksdagen tidigare uttalat sig för, inte skall ske.

2. att riksdagen – efter lagrådsgranskning och ev. därav föranledd modifiering – antar bilagt förslag till lag om hushållning med mark- och vattenresurser av riksintresse.

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till de konsekvensändringar i annan lagstiftning som måste komma till stånd som en följd av lagen om hushållning med mark- och vattenresurser av riksintresse.

1110 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari – med hänvisning till motion 1982/83:1108 – föreslås att riksdagen uttalar att de hittills outbyggda fyra huvudälvarna också i framtiden skall fredas från exploatering.

2102 av Margareta Gard och Björn Körlof (båda m) vari hemställs att riksdagen upphäver tidigare beslut att undanta Västerdalälven för utbyggnad av vattenkraft.

Utskottet behandlar i ett senare betänkande motionsförslag om riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen som inte direkt berör utbyggnad av vattenkraft (mot. 1982/83:673, 1060, 1062, 1574 och 2097).

2 Gällande ordning m. m.

2.1 Vattenkraftens roll i energiförsörjningen, m. m.

Riksdagens beslut år 1981 om riktlinjer för energipolitiken (prop. 1980/81:90, CU 1980/81:5y, NU 1980/81:60) innebar bl. a. att riksdagen med anledning av propositionen som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet enhälligt anfört om riktlinjer för vattenkraftsutbyggnaden, nämligen (s. 94):

Näringsutskottet finner inte anledning att ifrågasätta civilutskottets bedömning att med nu gällande regler vattenkraftsproduktionen år 1990 kommer att ligga något under 65 TWh. Detta tal bör ses som ett i viss mån osäkert resultat av beräkningar av tillgänglig vattenkraft och inte en utgångspunkt för beslut om vilken vattenkraft som skall vara tillgänglig. Utskottet föreslår att riksdagen i ett uttalande till regeringen ansluter till vad utskottet här har anfört om utbyggnad av vattenkraftsproduktionen.

I propositionen (s. 282) hade dåvarande statsrådet Petri anfört bl. a.:

Jag anser det mot denna bakgrund vara rimligt att räkna med och sträva efter att utbyggnader av nya vattenkraftstationer motsvarande ett produktionstillskott av två till tre TWh inleds under 1980-talet utöver redan pågående eller beslutade utbyggnader. I denna utbyggnad inkluderar jag även tillskotten från små vattenkraftverk med en effekt av 100–1 500 kW. Jag räknar dessutom med att ett tillskott av ca en TWh kan åstadkommas genom ett effektivare utnyttjande av de befintliga vattenkraftstationerna. Den totala vattenkraftproduktionen skulle när dessa anläggningar har tagits i drift därigenom, vid normalårstillrinning, komma att uppgå till omkring 66 TWh. En del av de utbyggnader som krävs för att nå upp till denna nivå torde dock inte hinna fullföljas till år 1990. För detta år räknar jag därför med ett tillskott från vattenkraften på 65 TWh.

Riksdagen (NU 1981/82:30 s. 28–33, 76–77, 85–86) har år 1982 vid behandling av motioner i energipolitiska frågor avslagit motioner om vattenkraftsutbyggnaden. Näringsutskottet var enhälligt i huvudfrågorna. Riksdagen följde utskottet.

2.2 Pågående utredningar

1981 års energikommitté (EK 81) (I 1981:08) har till uppgift att föreslå åtgärder på lång sikt för Sveriges energiförsörjning. Kommittén beräknas avge ett betänkande mot slutet av år 1984. Kommittén bör enligt sina direktiv bl. a. utgå från de av riksdagen beslutade riktlinjerna inom den fysiska riksplaneringen för utbyggnad av vattenkraften och med denna utgångspunkt överväga vilket bidrag vattenkraften kan ge till elförsörjningen i ett längre perspektiv.

Vattenkraftsberedningen (I 1982:90) tillkallades enligt riksdagens beslut (CU 1981/82:33). I direktiven anförs bl. a. följande:

Frågan om utbyggnad av vattenkraften kan inte ses isolerad från andra energipolitiska beslut. Bl. a. beslutet att kärnkraften skall avvecklas medför att vi nu måste förutsättningslöst undersöka även möjligheterna till den utbyggnad av vattenkraften som behövs för att säkerställa de långsiktiga energipolitiska målen. 1981 års energikommitté kommer inför riksdagens energipolitiska beslut år 1985 att lägga fram förslag om vattenkraftens roll i det längre perspektivet. Riksdagen har begärt en plan för hur den beslutade utbyggnaden av vattenkraften till 66 TWh skall genomföras. Jag föreslår därför att en parlamentarisk beredning tillkallas med uppdrag att föreslå en sådan plan för vattenkraftens utbyggnad.

Vid utarbetandet av planen bör olika möjligheter att åstadkomma det av riksdagen beslutade bidraget från vattenkraften på 66 TWh studeras. Därvid bör belysas även de alternativ som har förts fram av Älvräddarnas Samorganisation. Beredningen bör också i enlighet med riksdagens beslut vara oförhindrad att studera sådana älvar och älvsträckor som f. n. är undantagna från utbyggnad enligt riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen.

Beredningen bör belysa vattenkraftens möjliga roll i den svenska energiförsörjningen. Beredningen bör därvid söka genomlysna alla aspekter på utbyggnad av vattenkraften. Det gäller de ekonomiska aspekterna, betydelsen för sysselsättningen i berörda regioner, inverkan på försörjningsberedskapen, inverkan på miljön, naturvärden och kulturminnesvärden liksom på skogs- och jordbruket, fisket, rennäringen och det rörliga friluftslivet. Jag vill i sammanhanget erinra om att vissa av dessa frågor berör arbetsgruppen för samefrågor (U 1977:10) och utredningen om vissa frågor om samernas ställning i Sverige (Dir. 1982:71). Stor vikt bör fästas vid frågan om hur en utbyggnad av vattenkraft kan påverka de berörda kommunerna. Beredningen bör redovisa en översiktlig jämförelse mellan inverkan på miljön från vattenkraftsutbyggnad och miljöpåverkan från andra tillgängliga energikällor.

Utredningsarbetet bör planeras i samråd med 1981 års energikommitté. Resultatet bör redovisas senast den 1 juli 1983. Beredningen bör arbeta öppet och under arbetets gång hålla kontakt med olika intressenter, vilka bör få möjlighet att nära följa utredningsarbetet.

2.3 Lagreglering av riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen

PBL-utredningens förslag till ny plan- och bygglag (SOU 1979:65 och 66) innehöll bl. a. ett kapitel med särskilda bestämmelser om riksintressen. Däri togs upp som lagbestämmelser bl. a. de riktlinjer för hushållningen med mark och vatten inom vissa geografiskt bestämda områden som lagts fast i samband med den fysiska riksplaneringen. Det gäller obrutna kuster, högexploaterade kuster, övriga kuster, obrutna fjällområden, vissa outbyggda älvar och älvsträckor samt vissa större sammanhängande områden med väsentliga eller sammanfallande intressen vad gäller naturvärden, friluftslivet och kulturminnesvärden. Enligt förslaget skulle det ankomma på regeringen att i vissa fall närmare bestämma och precisera vad som är riksintressen. Detta skulle kunna ske både i en särskild förordning och från fall till fall vad gäller enstaka objekt och områden. Tillämpningsområdet skulle ges en grov avgränsning i lagtexten.

Den tidigare regeringen överlämnade för lagrådets yttrande ett förslag till en särskild lag om hushållning med mark- och vattenområden av riksintresse som i huvudsak utgick från beslutade riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen och från PBL-utredningens förslag. I det remitterade förslaget aviserades ett senare förslag till följdändringar i annan lagstiftning. Förslaget återkallades efter regeringsskiftet innan det behandlats av lagrådet.

Frågan om lagreglering av de här nämnda riktlinjerna aktualiserades senast i november 1982 i utskottets betänkande CU 1982/83:2 genom en reservation (fp) med yrkande att riksdagen skulle begära ett förslag från regeringen. Ämnet togs också upp i en fråga, besvarad av bostadsministern den 18 november 1982. Han hänvisade bl. a. till att arbetet med att utforma lagregler om anknytningen mellan den föreslagna lagen och andra författningar som rör användningen av mark och vatten påbörjats inom bostadsdepartementet och framhöll att det vore lämpligt att hela lagstiftningsfrågan övervägdes i ett sammanhang. Överväganden behövde också, anförde bostadsministern, göras beträffande sambandet mellan en lagreglering av riktlinjerna och det förslag till ny plan- och bygglag som bereds inom bostadsdepartementet.

2.4 Strömkraftverk

Strömkraftverk är i princip detsamma som ett vanligt vattenkraftverk med den skillnaden att turbinen endast drivs av den naturliga vattenföringen utan regleringar. De anläggs ofta nedströms ett kraftverk med magasin och vattenreglering. Strömkraftverket kan inte användas självständigt utöver vad som betingas av den naturliga strömningen, utan är beroende av flödet från högre belägna anläggningar. De byggs i vattendrag utan naturliga sjöar eller där man av olika skäl inte kan genomföra regleringar. Energiuttaget i strömkraftverk varierar med vattenföringen och anses i allmänhet bli relativt litet jämfört med stationer där vattenflödet kan regleras. Strömkraftverk finns på flera ställen i landet och är särskilt vanligt i s. k. minikraftverk. Bodens kraftstation är exempel på ett större strömkraftverk.

Utskottet har i betänkande CU 1981/82:33 behandlat ett motionsförslag (c) om utredning av möjligheterna till en natur- och miljöriktig utbyggnad av vattenkraften genom bl. a. strömkraftverk med mycket liten reglering av vattendragen. Motionärerna utgick från att det skall finnas en bas om ca 65 TWh/år väl reglerad vattenkraft. Motionen avstyrktes enhälligt av utskottet. Utskottsmajoriteten (s, m) motiverade detta med att syftet i erforderlig mån torde kunna beaktas inom ramen för den samtidigt förordade utredningen, vars uppgifter numera lagts på vattenkraftsberedningen. Reserveranter (c, fp) motiverade avstyrkandet med att ett sådant krav riktade sig naturligt mot sökandena redan i projekteringsstadiet och att syftet därmed kunde anses i viss mån tillgodosett.

2.5 Kymmens kraftverk m. m.

Frågan om tillåtligheten av Kymmens kraftverk m. m. i Sunne och Torsby kommuner i Värmlands län behandlades av utskottet senast i början av år 1982 (CU 1981/82:10). Utskottet avstyrkte enhälligt en motion (vpk) om att de vattendrag som berörs av Kymmenprojektet skulle undantas från utbyggnad och hänvisade bl. a. till att tillåtlighetsfrågan avgjorts av regeringen i juni 1981. Regeringen fann då det av slutligen Vänerenergi Aktiebolag sökta företaget tillåtligt utom såvitt gäller pumpning under sommaren. Regeringens beslut finns fogat som bilaga till det nämnda betänkandet. En kartskiss över projektet finns intagen i betänkande CU 1979/80:6 (s. 15). Vattendomstolen har i september 1982 gett tillstånd till företaget.

2.6 Strängsforsen

Enligt gällande riktlinjer (prop. 1977/78:57, CU 1977/78:9) är i Klarälven sträckan mellan Kärrbackstrand och Edebäck undantagen från utbyggnad av vattenkraften men inte sträckan Kärrbackstrand-Höljes (Strängsforsen).

Frågan om tillåtligheten av en utbyggnad av Strängsforsen i Klarälven behandlades senast i betänkande CU 1981/82:33. Utskottet avstyrkte då motioner (vpk resp. s) om att Strängsforsen t. v. – enligt vpk-motionen i avvaktan på en utredning om bevarandet av de större vattendragen i södra Sverige – skulle undantas från utbyggnad. I reservation från utskottets (s)-ledamöter föreslogs att Strängsforsen skulle undantas från utbyggnad i avvaktan på det beslut som riksdagen kommer att fatta efter den då påkallade utredning som nu görs genom vattenkraftsberedningen.

En ansökan om utbyggnad av Strängsforsen bereds inom jordbruksdepartementet. Ärendet vilar på grund av att sökanden begärt tillfälle att göra vissa kompletterande utredningar. Det har bedömts sannolikt att en ny remissomgång kommer att behövas därefter och att det inte blir aktuellt att fatta beslut i ärendet förrän tidigast hösten 1983.

2.7 Västerdalälven

Riksdagen undantog år 1977 (prop. 1977/78:57, CU 1977/78:9) Västerdalälven såvitt avser sträckan uppströms Hummelforsen från vattenkraftsutbyggnad. Med anledning av motioner (s, vpk resp. c) om att älven även nedströms den utbyggda Hummelforsen skulle undantas från utbyggnad beslöt riksdagen (CU 1979/80:6) att undanta Västerdalälven nedströms Skifsforsen. Syftet med denna begränsning angavs vara att klargöra att effektiviseringar vid Eldforsens och Skifsforsens befintliga kraftverkslägen inte skulle motverkas.

I den ovan (2.3) nämnda återkallade lagrådsremissen anfördes att syftet med att inte undanta hela Västerdalälven borde tillgodoses genom en

samtidigt föreslagen undantagsbestämmelse som innebär att förbudet mot vattenkraftsutbyggnader inte skall omfatta t. ex. ombyggnader och effektivisering som endast har obetydlig miljöpåverkan. Hela Västerdalälven skulle därmed kunna undantas från utbyggnad utan att tidigare beslut i sak ändrades.

3 Utskottet

3.1 Riktlinjernas långsiktiga bindning

I motion 1099 (fp) yrkande 1 föreslås, med hänvisning till motion 1097, riksdagen uttala att någon utbyggnad utöver *produktionsnivån 66 TWh* inte skall ske.

Motionärerna konstaterar själva att det inte är möjligt att genom riksdagsbeslut lägga fast ett definitivt produktionsmål i en elbalans och att angivna siffror därför inte får uppfattas som annat än uppskattningar och bedömningar av tillgängliga projekt och det sannolika utfallet av prövningen enligt vattenlagen av dessa. De anför dock att riksdagen bör uttala bl. a. att nivån 66 TWh är det "slutliga riktvärdet" för den svenska vattenkraftsproduktionen.

Motionsförslaget får därmed uppfattas som ett krav på att riksdagen skulle deklarerat en avsikt att i framtiden inte minska kretsen av undantagna älvar och älvsträckor. Bortsett från att ett sådant uttalande inte skulle formellt binda framtida riksmöten ligger det emellertid i sakens natur att bevaranderiktlinjerna inom den fysiska riksplaneringen innebär långsiktiga bedömningar. Vattenkraftsberedningens överväganden avser enligt direktiven olika möjligheter att åstadkomma ett bidrag från vattenkraften på just 66 TWh/år. Motionärernas principiella syfte enligt yrkandet är därmed i väsentliga delar tillgodosett.

Motion 1110 (vpk), med motivering i motion 1108, innehåller förslaget att riksdagen uttalar att de hittills outbyggda fyra *huvudälvarna* också i framtiden skall fredas från exploatering.

Enligt gällande riktlinjer är bl. a. Torne, Kalix och Pite älvar samt Vindelälven undantagna från utbyggnad. Motionsyrkandet syftar till ett uttalande om att riktlinjerna i denna del inte skall ändras. På motsvarande sätt som utskottet ovan anfört beträffande ett produktionsmål bör noteras riktlinjernas avsedda långsiktiga karaktär och att något förslag om ändring av dessa riktlinjer för huvudälvarna inte heller nu har ställts under riksdagens prövning. Motionärernas syfte är därmed i möjlig mån tillgodosett utan något riksdagens beslut enligt förslaget.

3.2 Lagreglering av riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen

I motion 1099 (fp) yrkande 2 föreslås riksdagen att, efter lagrådsgranskning, anta ett förslag till lag om hushållning med mark- och vattenområden av

riksintresse som är identiskt med det lagförslag som den tidigare regeringen överlämnade till lagrådet för granskning – ett uppdrag som senare återkallats (se ovan). I motionens yrkande 3 föreslås att riksdagen begär förslag från regeringen till de följdändringar i annan lagstiftning som måste komma till stånd som en följd av lagen om hushållning med mark- och vattenresurser av riksintresse.

Det tidigare remitterade och nu åter framlagda lagförslaget har i debatten presenterats och behandlats i första hand som ett skydd för de outbyggda älvarna. Utskottet har tidigare (CU 1982/83:2y) enhälligt ansett att det förslag till ny vattenlag som prövas av riksdagen (prop. 1981/82:130) ger garantier för att tillstånd inte ges till utbyggnad av vattendrag som undantagits från sådan genom riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen. Motionsförslaget syftar på vad det avser utbyggnad av vattenkraften får därmed anses i sak tillgodosett. Frågan om hur den fysiska riksplaneringen skall få lagstiftningsmässiga uttryck bereds i anslutning till pågående överväganden om en ny plan- och bygglagstiftning. Det finns därför inte heller nu anledning att utifrån andra utgångspunkter sakpröva det framlagda lagförslaget. Frågan om ytterligare beredning därav genom remiss till lagrådet är härmed nu inte aktuell.

Av utskottets ställningstagande i denna del följer att utskottet avstyrker bifall till motionens yrkande 3.

3.3 Utredning om vattendragen i södra Sverige

I motion 402 (vpk) yrkande 2 föreslås att riksdagen påkallar en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige.

Utskottet har tidigare (senast CU 1981/82:33) anfört att ett samordnat utredningsmaterial i och för sig kunde vara värdefullt men att utredningsbehovet fick bedömas av regeringen. Utskottet vidhåller denna mening och anser att någon åtgärd från riksdagens sida nu inte är påkallad.

3.4 Strömkraftverk m. m.

I motion 671 (c) föreslås riksdagen påkalla tilläggsdirektiv till vattenkraftsberedningen att den skall beakta vad som anförts i motionen. I denna hävdas nödvändigheten och möjligheten av att snabbt utnyttja även bl. a. strömkraftverk med mycket liten vattenreglering för att genom en natur- och miljövänlig vattenkraftsutbyggnad täcka behovet av elkraft.

Vattenkraftsberedningens direktiv (se 2.2 ovan) ger utrymme för även de av motionärerna hävdade synpunkterna. Tidsramen är dock begränsad. Frågorna kan även anses falla inom ramen för det uppdrag som getts 1981 års energikommitté. Någon åtgärd från riksdagens sida kan nu inte anses påkallad.

3.5 *Kymmens kraftverk m. m.*

Förslaget i motion 349 (vpk) att riksdagen skulle påkalla förhandlingar med Vänerenergi Aktiebolag i syfte att bolaget skulle avstå från det s. k. Kymmenprojektet utgår till sin form uppenbarligen från riksdagens tidigare beslut beträffande Sölvbacka strömmar (CU 1979/80:5, 1980/81:3 och 42).

1979 års beslut beträffande Sölvbacka grundades emellertid på att det i detta fall ansågs föreligga mycket speciella skäl att söka en uppgörelse om en existerande utbyggnadsrätt. Dessa skäl var främst att regeringen vid sin tillåtlighetsprövning tillämpat den restriktiva dispensregeln i 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen och därvid möjligen tagit hänsyn till förslag till riktlinjer för energipolitiken – om ytterligare beaktande av elkraftsbehovet – som inte prövats och godkänts av riksdagen. Några sådana omständigheter har inte ens påståtts föreligga beträffande Kymmens kraftverk m. m. Det finns därför inte tillräckliga skäl att förorda någon riksdagens extraordinära åtgärd enligt motionsförslaget.

3.6 *Frågor om ändring i gällande riktlinjer*

3.6.1 Allmänt

Vattenkraftsberedningen och 1981 års energikommitté överväger frågor som rör vattenkraftens roll i energiproduktionen. Beredningen avses avge ett betänkande under sommaren 1983. Ett av skälen för att tillkalla beredningen var (CU 1981/82:33) att kompletterande förslag om vattenkraftsutbyggnaden ansetts böra läggas fram år 1983 för att konkreta åtgärder skall kunna vidtas under 1980-talet. Utskottet har utgått från att de förslag till en plan för vattenkraftsutbyggnaden, vartill bl. a. beredningens arbete kan ge anledning, kommer att läggas fram under nästa riksmöte.

Enligt utskottets mening bör riksdagen i avvaktan på dessa överväganden inte ändra gällande riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen i vad gäller vattenkraftsutbyggnaden.

Vad utskottet här anfört bör inte tas till intäkt för att avstå från ytterligare överväganden om de kompletteringar som kan behövas för att undanröja eventuell osäkerhet om riktlinjernas närmare omfattning, t. ex. när det gäller käll- och biflöden, en fråga som något berörts även i yttrande CU 1982/83:2y (s. 5). Utskottet har förutsatt att förslag i denna del läggs fram i lämpligt sammanhang.

3.6.2 Strängsforsen

I motion 402 (vpk) yrkande 1 föreslås att riksdagen uttalar att Strängsforsen i Klarälven undantas från utbyggnad.

Utskottet har ovan (3.6.1) anfört att riksdagen i avvaktan på överväganden med anledning av vattenkraftsberedningens arbete inte bör ändra gällande

riktlinjer. Enligt vad utskottet erfarit (2.6) kommer regeringen inte att fatta beslut i tillåtlighetsfrågan förrän tidigast hösten 1983. Beredningens arbete bör då vara slutfört. Detta tillgodoser de krav som tidigare (CU 1981/82:33, reservation 3) ställts på att Strängsforsen skulle undantas i avvaktan på kommande beslut. Därmed finns nu inte tillräcklig anledning att tillstyrka motionen.

3.6.3 Västerdalälven

I motion 2102 (m) föreslås att riksdagen upphäver tidigare beslut att undanta Västerdalälven från utbyggnad. I motion 835 (s) föreslås riksdagen begära att vattenkraftsberedningen får i uppdrag att undersöka en möjlig utbyggnad av Västerdalälven.

Enligt utskottets mening (se även ovan 3.6.1) finns inte tillräckliga skäl att nu ändra beslutade riktlinjer beträffande Västerdalälven. Vattenkraftsberedningens direktiv ger beredningen utrymme att pröva även en möjlig utbyggnad i dessa delar. Motionerna avstyrks därför.

3.7 Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *produktionsnivån* att riksdagen avslår motion 1982/83:1099 yrkande 1,
2. beträffande *huvudälvarna* att riksdagen avslår motion 1982/83:1110,
3. beträffande *lagreglering av riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen* att riksdagen avslår motion 1982/83:1099 yrkandena 2 och 3,
4. beträffande *utredning om vattendragen i södra Sverige* att riksdagen avslår motion 1982/83:402 yrkande 2,
5. beträffande *strömkraftverk m. m.* att riksdagen avslår motion 1982/83:671,
6. beträffande *Kymmens kraftverk m. m.* att riksdagen avslår motion 1982/83:349,
7. beträffande *Strängsforsen* att riksdagen avslår motion 1982/83:402 yrkande 1,
8. beträffande *Västerdalälven* att riksdagen avslår motionerna 1982/83:835 och 2102.

Stockholm den 3 mars 1983

På civilutskottets vägnar
KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Oskar Lindkvist (s), Thure Jadestig (s), Maj-Lis Landberg (s), Knut Billing (m), Magnus Persson (s), Ivar Nordberg (s), Bertil Danielsson (m), Birgitta Hambraeus (c), Per Olof Håkansson (s), Margareta Gard (m), Kerstin Ekman (fp), Tore Claeson (vpk), Erik Olsson (m) och Rune Evensson (s).

Reservationer

1. Produktionsnivån

Kerstin Ekman (fp) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 6 som börjar "Motionärerna konstaterar" och slutar "delar tillgodosett" bort lyda:

Utskottet ansluter sig till motionärernas utgångspunkt att riksdagen bör uttryckligt markera att bevaranderiktlinjerna för att fylla sin funktion måste vara långsiktiga och att älvtutbyggnadsepoken är slut. Utskottet anser att 66 TWh/år är en slutlig utbyggnadsnivå som skall vara styrande för framtida överväganden och beslut. Utskottet tillstyrker därför motion 1099 (fp) yrkande 1 på däri angivna grunder. Därmed tillgodoses också syftet med motion 1110 (vpk).

dels utskottet under 1 bort hemställa

1. beträffande *produktionsnivån* att riksdagen bifaller motion 1982/83:1099 yrkande 1.

2. Huvudälvarna (hemställan och motivering)

Tore Claeson (vpk) anser att

dels den del av utskottets betänkande som på s. 6 börjar "Enligt gällande" och på s. 7 slutar "enligt förslaget" bort lyda:

Som anförs i motiven till motion 1110 (vpk) kan på sikt ett årligt eltillskott på 66 TWh uppnås utan att de fyra huvudälvarna exploateras. Förslag om en projektering för olika grader av utbyggnad av Kalix älv har våren 1982 lagts fram av ansvariga socialdemokrater i en utvecklingsplan för Norrbotten. Detta förhållande i förening med att vattenkraftsberedningens direktiv från november 1982 inte utesluter en utbyggnad av undantagna älvar och älvsträckor inger emellertid allvarliga farhågor för att kortsiktiga intressen skulle kunna leda fram till att oersättliga och omistliga värden uppoffras. Riksdagen bör därför klart och otvetydigt deklarerera sin avsikt att inte tillåta en utbyggnad av de fyra huvudälvarna genom att bifalla motion 1110 (vpk). Därmed tillgodoses även om inte det formella yrkandet så dock ett huvudsyfte med motion 1099 (fp) yrkande 1.

dels utskottet under 2 bort hemställa

2. beträffande *huvudälvarna* att riksdagen bifaller motion 1982/83:1110.

3. Huvudälvarna (motivering)

Kerstin Ekman (fp) anser – under förutsättning av bifall till reservation 1 – att den del av utskottets betänkande på s. 6 som börjar "Enligt gällande" och på s. 7 slutar "enligt förslaget" bort lyda:

Som utskottet ovan anfört har motionens syfte tillgodosetts genom utskottets förslag beträffande motion 1099 (fp) yrkande 1.

4. Lagreglering av riktlinjer

Kerstin Ekman (fp) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 7 som börjar "Det tidigare" och slutar "yrkande 3" bort lyda:

Det synes numera föreligga bred enighet om att riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen bör lagregleras. Några sakliga erinringar mot det förslag som tidigare remitterats till lagrådet har inte anförts. Frågan har endast förhalats genom hänvisningar till ett av regeringen hävdad behov av ytterligare överväganden i anslutning till PBL-arbetet. Enligt utskottets mening bör motionsyrkandena tillgodoses genom att riksdagen begär att regeringen fullföljer tidigare intentioner genom att, efter kompletterande beredning, snarast förelägga riksdagen ett förslag till lag om hushållning med mark och vatten i huvudsaklig överensstämmelse med tidigare lagradsremiss och det nu genom motionen framlagda förslaget liksom förslag till följdändringar i annan lagstiftning.

dels utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *lagreglering av riktlinjerna inom den fysiska riksplaneringen* att riksdagen med anledning av motion 1982/83:1099 yrkandena 2 och 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Utredning om vattendragen i södra Sverige

Tore Claeson (vpk) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 7 som börjar "Utskottet har" och slutar "är påkallad" bort lyda:

Motionsförslag om en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige har tidigare inte mött någon saklig invändning. Ett sådant utredningsmaterial har tidigare (CU 1981/82:33) t. o. m. bedömts som värdefullt. Det skulle inte heller kräva några större resurser och t. o. m. kunna göras i anslutning till vattenkraftsberedningens arbete. Frågan om utredningsbehovet har dock hänskjutits till regeringen. Regeringens hittillsvarande passivitet i denna fråga leder dock utskottet till bedömningen att

riksdagen genom ett tillkännagivande bör påkalla en sådan utredning enligt motionsförslaget.

dels utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *utredning om vattendragen i södra Sverige* att riksdagen med bifall till motion 1982/83:402 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

6. *Kymmens kraftverk m. m.* (hemställan och motivering)

Tore Claeson (vpk) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 8 som börjar "1979 års" och slutar "enligt motionsförslaget" bort lyda:

Det har vid utskottsbehandlingen konstaterats att en majoritet anser att dåvarande regerings beslut att anse företaget tillåtligt var felaktigt. Därmed har klargjorts att företaget enligt allmänna planeringssynpunkter inte bör komma till utförande. Kvar står då att pröva om denna klara majoritetsuppfattning skall praktiskt hävdas eller inte. Enligt utskottets mening bör möjligheten att söka avtala om avlösning av bolagets rätt inte avstås, detta särskilt som några egentliga skadande arbeten ännu inte inletts och bolaget i stället förhandlat om överlåtelse av utbyggnadsrätten och därmed visat en vilja att avstå den mot ersättning. Om riksdagen inte här även i handling hävdar sin åsikt kan detta uppfattas som en principiell uppluckring av viljan att hävda bevarandeintressena, något som kunde medföra avsevärda svårigheter i den fortsatta planeringen.

Om en jämförelse med Sölvsbackabesluten skall göras bör den innebära ett konstaterande av att Kymmens kraftverk skulle ge en lägre beräknad kraftproduktion än Sölvsbacka.

Mot angiven bakgrund har utskottet funnit att det finns övertygande skäl för att riksdagen begär att regeringen vidtar åtgärder för att nå en överenskommelse med rättsinnehavaren om att avsedda arbeten på Kymmenprojektet inte börjas resp. fullföljs. Detta bör ske genom ett riksdagens tillkännagivande.

dels utskottet under 6 bort hemställa

6. beträffande *Kymmens kraftverk m. m.* att riksdagen med bifall till motion 1982/83:349 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

7. *Kymmens kraftverk m. m.* (motiveringen)

Kerstin Ekman (fp) anser - vid bifall till utskottets hemställan under 6 - att den del av utskottets betänkande på s. 8 som börjar "1979 års" och slutar "enligt motionsförslaget" bort lyda:

Avgöranden huruvida ett vattenföretag är tillåtligt med hänsyn till bl. a.

allmänna planeringssynpunkter kan ofta framstå som kontroversiella. I det enskilda fallet måste emellertid beslut fattas. När riksdagen inte genom klara riktlinjer tagit ställning mot utbyggnad ankommer den sakliga och bindande avvägningen i vissa fall på regeringen. Det är principiellt stötande om riksdagen skulle tvinga regeringen till civilrättsliga uppgörelser i syfte att upphäva en rättighet som getts åt någon i enlighet med gällande lag. Riksdagens kontrollmakt får utövas enligt i regeringsformen givna regler. Frågan om Kymmenprojektet skulle hindras genom riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen har tidigare prövats av riksdagen. Motionen avstyrks därför.

8. *Allmänt om ändring i gällande riktlinjer*

Tore Claeson (vpk) anser att den del av utskottets betänkande på s. 8 som börjar "Enligt utskottets" och slutar "gäller vattenkraftsutbyggnaden" bort lyda:

Med hänsyn till det anförda och till att skador av en utbyggnad inte kan återställas bör riksdagen inte besluta om andra ändringar i gällande riktlinjer än sådana som innebär att ytterligare områden fredas. Utskottet förutsätter också att regeringen inte fattar beslut om att något företag är tillåtligt, utom i helt okontroversiella fall, förrän riksdagen på nytt fått tillfälle att pröva gällande riktlinjer.

9. *Strängsforsen*

Tore Claeson (vpk) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 9 som börjar "Utskottet har" och slutar "tillstyrka motionen" bort lyda:

Enligt vad utskottet erfarit kommer regeringen inte att fatta beslut i tillåtlighetsfrågan förrän tidigast hösten 1983. Detta uppskov motiveras med ett antaget behov av ytterligare remissynpunkter på grund av kompletteringen av ansökan. Det har dock inte getts några utfästelser om att beslut inte tas förrän riksdagen på nytt fått tillfälle att pröva riktlinjerna i denna del. Med hänsyn till reglerna om väckande av motion kan detta därmed vara det sista tillfälle som står riksdagen till buds att hindra en utbyggnad av Strängsforsen. Av naturliga skäl kan en regering inte gärna bindande utfästa sig att senare besluta att en utbyggnad av en viss älvsträcka skall anses otillåten enligt lagen. En sådan åsikt får hävdas genom ett faktiskt beslut i ärendet. Hade regeringen en avsikt att hindra utbyggnaden hade ett sådant beslut redan fattats. Riksdagen har däremot möjlighet att genom ändring av riktlinjerna undanröja alla tvivel i denna del. Med hänsyn därtill och till att företrädare för partier som bildar en majoritet i riksdagen före valet deklarerat att en utbyggnad av Strängsforsen inte skall ske, finns inte anledning till annat än att tillstyrka motion 1982/83:402 (vpk) yrkande 1.

dels utskottet under 7 bort hemställa

7. beträffande *Strängsforsen* att riksdagen med bifall till motion 1982/83:402 yrkande 1 beslutar att i Klarälven även sträckan Kärrbackstrand-Höljes undantas från utbyggnad av vattenkraft.

Särskilda yttranden

1. Stimulus för effektiviseringsåtgärder

Tore Claeson (vpk) anför:

Vpk har i tidigare sammanhang då det gällt vattenkraftsutbyggnad, dess omfattning osv. framhållit betydelsen av ekonomiska styrmedel i syfte att stimulera effektiviseringsåtgärder. Exempel på sådana styrmedel kan vara befrielse från skatt på vattenkraftsproduktion under viss period under förutsättning att ifrågavarande kraftverk effektiviseras under 1980-talet; eller att den som effektiviserar får ersättningkraft motsvarande den produktionsförlust som uppstår vid arbetena, under förutsättning att arbetena utförs under tid då god tillgång på elkraft kan förväntas. Vattenkraftsberedningen borde erhålla uppdrag att söka analysera inverkan av olika slags styrmedel för att stimulera olika effektiviseringsåtgärder vid de befintliga vattenkraftverken.

2. Västerdalälven m. m.

Birgitta Hambræus (c) anför:

Vattenkraftsberedningen tillsattes mot bl. a. reservation av centern, som anser att man inte bör ompröva förbudet att bygga ut de älvsträckor som är skyddade av riktlinjerna för den fysiska riksplanen. Dessa älvsträckor får nu lagligt skydd genom vattenlagen, som också uttryckligen omfattar skydd av Västerdalälven.